

HYVÄSTI PRIPJAT

Rakas kirjeenvaihtotoverini Van Bauen:

Tänään mieleeni on palannut Pripjat, tuo hylätty ja laiminlyöty. Olenko muistanut kertoa sinulle siitä? Tiedätkö edes, mistä puhun? Annahan, niin valaisen. Tutustuin siihen jo miltei viisitoista vuotta sitten. Nyt, onnettomuuden vuosipäivän koittaessa, se palaa muistoihini kirkkaampana ja koskettavampana kuin koskaan.

Se lepää entisen Neuvostoliiton, nykyisen Ukrainan, kupeessa joidenkin mielestä turhana kuin valkealle mekolle roiskahtanut tahra. Mutta todellisuus on kaikkea muuta. Siinä missä aikoinaan Pripjat oli tuhansien koti, nyt kaupungin avarat kadut ovat tyhjiä ja kerrostalot kurkottelevat taivaita hoitamattomina ja ränsistyneinä.

Onko olemassa toista aikakautta, jolloin olisi yhtä sokeasti luotettu teollistumisen ja modernin teknologian saavutuksiin kuin juuri seitsemänkymmentäluvun loppu? Suuret ja vähän pienemmätkin kaupungit tarjosivat maalaisille kipeästi kaivattua työtä, ja masat aloittivat liikkeensä syrjäseuduilta asuinkeksuksiin. Oli valtakuntajärjestelmä, jossa köyhä työläinenkin oli kuningas ja koko systeemi tuntui pyörivän yhteisen hyvinvoinnin takaamiseksi. Siinä ahkeruus palkittiin ja taloudellinen kasvu jaettiin tasaisesti – ei kuten ennen vanhaan, jolloin vain maanomistajien ja tehdaspamppujen rahanmassit lihoivat.

Kylmän sodan varjostakin huolimatta osattiin nauttia teknologian hedelmistä kuten televisiosta, jääkaapista ja myös keskiluokkaisen perheen kukkarolle sopivista edullisista autoista. Ihmisen ylivoimaisuuden puolesta puhui myös uudehko keksintö nimeltään ydinvoima, tuo ihmeellinen fissioreaktio. Se tarjosi kansakunnalle paitsi halpaa energiaa, myös aseellista mahtia, ja vakiinnutti ihmiskunnan paikan maapallon korkeimmalla pallilla. Proletariaattien parhaaksi myös Pripjatin kupeeseen rakennettaisiin ydinvoimala – niin luvattiin ja lopulta tehtiin. Sillä oli tarkoitus taata jääkaapin viileys ja television välkehdintä vielä pitkälle tulevaisuuteen.

Ja komea siitä tulikin, koko läntisen Neuvostoliiton ylpeys. Jokainen neljästä reaktorista tuotti yli 1000 megawattia energiaa ja voimala loi alueelle satoja uusia työpaikkoja. Viideskin reaktori oli rakenteilla.

Kunnes lopulta eräs lauantaiaamuyö 26. huhtikuuta vuonna 1986 muutti kaiken.

Kaupungin kohtalo sinetöitiin käytännöllisesti katsoen alle neljässäkymmenessä viidessä sekunnissa. Reaktorin määräaikaishuollon yhteydessä, aamuyöstä kello 1:23:04, aloitettiin koe, jonka tarkoituksena oli selvittää varajähdytysjärjestelmän toimintaa.

Virhetulkintojen välttämiseksi, tosin määräysten vastaisesti, reaktorin hätäjähdytys- ja pikasulkujärjestelmä kytkettiin pois päältä.

Sitä ei olisi kuitenkaan koskaan pitänyt mennä tekemään. Syntyi ketjureaktio, ja ennen kuin edes minuutti oli kulunut kokeen aloittamisesta, reaktori räjähti vapauttaen radioaktiivista savusumua kilometrin korkeuteen. Jätepilvi näkyi kauniisti Pripjatiin, joka katseli tietämättään oman katkeran loppunsa alkusoittoa. Komplikaatiota todistaneet järkyttyneet työntekijät luulivat säteilymittareittensa menneen rikki, sillä niiden asteikko meni hetkessä pohjaan. He keskittivät energiansa sammuttamaan syttyneitä tulipaloja tietämättään, että he altistuivat samanaikaisesti säteilylle, jonka energia ylitti arvioiden mukaan jopa kaksisataakertaisesti tappavan annoksen. Vasta vähitellen epäilyt mittavan luokan ydinvoimalaonnettomuudesta heräsivät.

Informaatio oli kaikilta osin puutteellista. Lähiseudun asutusalueita varoitettiin vasta siinä vaiheessa, kun suurimmat säteilypäästöt olivat jo pyyhältäneet niiden lävitse. Hallitus määräsi alueelle työläisiä siivoustöihin kertomatta työnkuvasta tarkemmin saati huolehtimatta edes asianmukaisesta suojavaatetuksesta. Lopulta, mutta kaikkien mielestä liian myöhään, myös Pripjatin kaupunki määrättiin kiireisesti evakuoitavaksi. Ihmiset keräsivät välttämättömimmät tarvikkeensa ja 50 000 asukkaan Pripjatista tuli muutamassa tunnissa aavekaupunki - kauhistuttava symboli siitä, miten sokea voi ihminen omille saavutuksilleen olla.

Minä ja Pripjat kohtasimme joitakin vuosia ennen vuosituhannen vaihdetta vuonna 1995, jolloin hallituksen korviin kantautui huhuja ihmisistä, jotka olisivat salaa muuttaneet Pripjatiin asumaan. Tämä oli vastoin kaikkia viranomaisten määräyksiä. Elettiin aikaa, jolloin kansalaisten tilanne oli monessa mielessä muuttunut. Neuvostoliitto oli hajonnut ja Ukrainan valtio vakiinnuttanut asemansa maailman kartalla. Itsenäistymisen rinnalla ydinvoimalaonnettomuus tuntui pelkältä kaukaiselta ja häilyvältä muistolta, kuin edesmenneeltä pahalta unelta.

Hallitus järjesti tarkastusmatkan Pripjatiin, ja minut kutsuttiin lääkäriasiantuntijaksi. Kolme lääkäriä oli jo ehtinyt kieltäytyä kutsusta. Minä tarjouduin mukaan, sillä koin sen velvollisuudekseni.

Meidät puettiin keltaiseen suoja-asuun, jonka neonvärinen pinta häikäisi silmiä kesäkesän auringon pahteessa. Päämme suojaksi nostettiin huppu ja kasvoille läpinäkyvä muovimaski. Maski vaimensi äänen ja puvun kangas kahisi liikkuessamme, niin että emme tahtoneet kuulla toistemme puhetta. Päivä oli helteinen, mutta ainakaan minä en sentään hikoillut, sillä asu hylki lämpöä ällisyyttävän hyvin. Parikymmentä metriä edessämme kulki seurueen johtaja pidellen säteilymittaria, jolla hän huitoi edestakaisin, viittoillen sitten meille kun oli turvallista edetä.

Onnettomuusalue lienee edelleenkin tarkoin eristetty, niin myös tuolloin. Vartijat päästivät meidät portista johtajamme vilautettua heille papereitaan. Takanani kulki

mies, joka räpsi valokuvia lakkaamatta. Minä tyydyin seuraamaan johtajaa, omissa ajatuksissani ja mitään sanomatta. En oikeastaan ymmärtänyt, mihin he tarvitsivat lääkäriä. Kenties vain oman turvallisuudentunteensa vuoksi, ajattelin sitten. Ihminen on sellainen. Kun terveys on edes teoriassa uhattuna, lääkärin läsnäolo huojentaa - pystyi tämä sitten tekemään asian eteen juuta tai jaata.

Heti portista kuljettuamme kohtasimme oudon joutoalueen. Hylättyjä autoja, varatorakennuksia ja kokonaisia tehtaita. Osa kulkuvälineistä oli pelti rutussa, jopa ylösalaisin. Päällämme liihottelivat linnut, ja kärpäset yrittivät laskeutua maskimme pintaan. Eläimiä eristys ei koskenut, vaan kautta vuosien ne olivat vierailleet alueella vapaasti ja pahaa aavistamatta. Meillä ihmisillä jo pelkkä voimalan nimen kuuleminen sai selkäpiini värähtelemään.

Pelottiko minua? Enpä voisi sanoa niin. Kylmät lääketieteelliset faktat rauhoittivat oloani. Myönnän silti, että primitiivivaistoissani varauduin kohtaamaan jotakin kerta-kaikkisen kammottavaa – epämuodostuneita eläimiä ja pahimmassa tapauksessa myös ihmisiä, kenties ruumiita hylättyjen rakennusten autiudessa.

Ohitettuamme joitakin yksittäisiä rapistuneita lähiökortteleita kaupungin siluetti piirtyi eteemme. Kaukana sen takana voimalan piiput ojentuivat näkymän ylle kuin kaupunkiin tarttumaisillaan olevan demonin sormet. Kaikkialla vallitsi hiljaisuus, jota rikkoivat vain yllämme kaartelevien varisten huudot. Kaupunkiin johtava tie oli nelikaistainen, mutta yhtäkään autoa ei sillä kulkenut. Asvaltti oli halkeileva ja kupriintunut. Kaistojen väliin jäävä nurmikko ylsi minua vyötärön korkeudelle, ja tietä reunustavat pensaat kurottelivat oksiaan ja nakkelivat varjoja tien pintaan. Sitkeimmät rikkakasvit olivat löytäneet reittinsä läpi kivikovan pinnan ja nousivat uljaina harmauden keskeltä kuin uuden ajan vihreät feenikslinnut.

Mutta kenen mielestä kaupunki oli autio? Sillä minusta se kuhisi elämää ja yltäkyläisyyttä. Perhoset pujottelivat editsemme ja hakeutuivat tien poskessa rehottavien violettien kukkien terälehdille. Nurmikko, jonka elämään ei kukaan ollut puuttunut vuosikausiin, nousi rohkeasti kerrostalojen porttikongeihin ja jopa rappukäytäviin. Miten kookkaita ja majesteettisia olivat puut, niin lehteä kuin havuakin pursottelevat, jotka nostivat sadat lonkeronsa kohti aurinkoa ja pilviä sekä sieltä ajoittain putoilevia vesipisaroita. Jos ne olisivat osanneet kiljua ja hypähdellä, sitä ne olisivat varmastikin tehneet. Puunrunkojen ympärillä jälkikasvu tervehti meitä ujosti, niin isommat kuin pienemmätkin taimet, joille odottamaton ihme oli antanut oikeuden elää ja varttua, aivan päätteiden varsilla, jopa kaupungin keskusaukiolla. Elämää oli valtoimenaan, yli äyräiden ja ylitsepuosuavaa, kaikkialle tunkeutuen ja kaiken peittäen.

Yritimme silmä kovana paikantaa merkkejä uudesta ihmisasutuksesta pensaiden ja rapistuvien rakennusten siimeksessä, mutta lopulta siinä kuitenkin onnistumatta. Olimme etukäteen pohtineet, miksi ihminen ylipäätään haluaisi palata Pripjatiin. Lopulta päädyimme kahteen potentiaaliseen muuttohaluiseen ihmisryhmään: kaupungin entiset

sitä edelleen rakastavat asukit tai sitten syrjäytyneet ja köyhät – juuri nuo, jotka loisivat myös suurkaupunkien slummeissa. Kenties myös joillakin etsintäkuulutetuilla rikollisilla voisi olla halukkuutta hukkaa Pripjatin kaltaisen aavekaupungin varjoihin. Mutta jos kaupungissa todellakin asui joku, niin ainakaan me emme saaneet hänestä mitään vihiä.

Sen sijaan muistoja kaupungin entisistä asukkaista oli kaikkialla. Ohitimme vanhan hautausmaan, jonka näkeminen sai ainakin seurueemme valokuvaajan halvaantumaan. Syyistä tai toisesta hän ei halunnut ottaa siitä yhtäkään kuvaa, vaikka paikkaa olisi voinut hyvinkin pitää mieleenpainuvana. Kuten tehtaot, henkilöautot ja asuinrakennukset, myös vainajat oli kylmästi hylätty viimeisille leposijoilleen. Vai olivatko hautakummut ja niiden alaiset leposijat sittenkään niin erityisen laiminlyötyjä? Siistissä spartalaisessa rivissä tököttävien kukkaistutusten sijaan luonnonvihreää, räiskyvää punaista ja sinistä oli nyt siellä täällä ja kaikille tasapuolisesti. Tummiin pukeutuneiden kumaraselkäisten mummojen sijaan hautausmaalla temmelsivät perhoset ja pikkulintujen kuorot. Kiviin hakatut nimet eivät merkinneet kenellekään niistä tai meistä mitään - tai kenties kaikille yhtä paljon.

Niissä sattumanvaraisesti valituissa rakennuksissa, joissa päätimme vieraillla, lattioita peittivät paksut pöly- ja sirpalekerrokset. Ihmiset olivat jättäneet jälkeensä kaikkea mahdollista tarpeettomaksi näkemäänsä: parittomia sukkia ja kenkiä; huonekaluja ja tau-luja; eräästä yksinäisestä kaapista löysimme jopa kellastuneen morsiuspuvun. Hunnun siihen oli rätätälän sijaan virkannut hämähäkki seitillään.

Eläinten luita löytyi ripoteltuna pitkin kaupunkia, niin sisä- kuin ulkotiloissakin. Kuulemani mukaan hätäisen evakuoinnin yhteydessä armeijan virkamiehet lopettivat kaikki kohtaamansa kotieläimet keneltäkään lupaa kysymättä.

Myös merkkejä kommunismista näkyi yhä: Stalinin ja Leninin kasvoja kehystettyinä ja kiveen veistettyinä; propagandakylttejä siellä täällä. Yhdestä nurkasta löysimme tomuisen nukun, kuin uneen lasketun, jonka ylle oli huolella levitetty nenäliina, sekin ajan saatossa harmaantunut. Huvipuiston maailmanpyörän keltainen maali oli rapistunut, ja värkki kohosi taivaisiin majesteettisena mutta yhä silti huojuvana, kuin kaatuen hetkenä minä hyvänsä pienimmästäkin tuulenvireestä. Tuohon maailmanpyörän vavahteleaan hahmoon kiteytyi kaikki, mitä kaupungista oli aistittavissa.

Muistan myös koulun ja lastentarhan. Kuinka voisin unohtaa? Lastentarha oli aikoi-naan toiminut myös orpokotina, ja yksi sen vertyneen siiven huoneista oli täynnä pin-nasänkyjä. Useimmat huovista oli niissä vielä paikoillaan, mutta ne olivat mytyssä, kaikki nyt hapertuneita ja rotansyömiä. Seiniä aikoinaan koristaneet iloiset piirroukset olivat haalistuneet enää tuskin silmännähtäviksi. Lattialla oli potkuhuusuja ja pienen pieniä kaasumaskeja. Syyistä tai toisesta se osoittautui huoneeksi, jossa viivyimme pisimpään. Kukaan ei sanonut mitään, vaikka aurinko alkoi jo laskea. Tomuisista ikkunoista siivilöi-tyvä valo kyllästyi kullasta, ja sen kaistaleissa teki yökkönen piruettejaan. Kaikki me ku-vittelimme nuo äänet, ennen ja jälkeen kohtalonyön, itkut ja naurut, kehtolaulujen

tuudittavat sävelet. Kohtalonyönä huoneessa oli nukuttu paha aavistamatta myös silloin, kun kaiken muuttanut pilvi kutsumatta laskeutui. Sen mukana ei tullut enkeleitä vaan näkymätön kaiken läpituokeva kynä, joka veitsenterävällä kärjellään piirsi pienokaisiin ikuiset merkkinsä. Ja jos joku oli silloin itkenyt, se ei ollut peruuttamattomasti turmeltuneen lihan vaan täysin jonkin muun tähden, kenties painajaisen tai arvaamatta kesken unien yllättäneen janon.

Aloitimme paluumatkan näkemättä vielä siinäkin vaiheessa minkäänlaista merkkiä ihmisasutuksesta. Silloin meitä tuli tervehtimään vielä yksi vieras arasti vingahtaen. Se oli pieni kissanpoikanen, tuskin nyrkkiä suurempi, joka askelsi epävarmasti mutta pelkäämättä suoraa meitä kohti. Se katseli sinisillä silmillään meitä, mutta ennen kaikkea minua, pelkäämättä ja häpeilemättä, kuin se olisi tuntenut minut koko lyhyen elämänsä ajan. Voimalasta päin puhaltava tuuli pöyhensi sen pörröistä karvaa. Johtajan kielloista huolimatta riisuin käsineen ja annoin sen painaa lämpimän ja vavahtelevan kylkensä kämmentäni vasten. Kohta se alkoi kisailla suoja-asuni hihasta repsottavalla kangassui-kaleella. Sen kosketus oli vahva ja terve, ja kun lopulta maltoin jättää sen omilleen, tein sen syvästi huojentuneena.

Kaupungin keskusta alkoi jäädä taaksemme, ja mieltäni viritti katkeruuden siemen. Huolimatta siitä, miten valtaisan ekokatastrofin ihminen oli toimillaan onnistunut aikaansaamaan, silti se oli saanut eradikoitua alueelta vain yhden eliölajin: omansa. Mutta ympärilläni rehottava vihreys ja kuhiseva elämä puhui omaa kieltään. Kenties olikin niin, että paikka alkoi elää vasta siinä vaiheessa, kun ihminen oli sieltä äkkiä puikkinut pakoon – tyystin oman virheensä seurauksena.

- Hyvästi Pripjat, ajattelin haikeana. Ja juuri silloin oli kuin silmäni olisivat sittenkin erottaneet jotakin vilahtavan pimenevän kaupungin kapeilla kujilla. Se oli kuin pelkkä ohikiitävä kangastus, mutta kyse saattoi silti olla ihmisen hahmosta. Se ei ollut suuren suuri, kenties noin kymmenvuotiaan lapsen kokoinen, mutta kaikki oli tapahtunut niin nopeasti, etten osannut, tai kenties kehdannut, reagoida siihen ajoissa. Enkä ole koskaan aikaisemmin kertonut epäilyistäni kenellekään, en ennen tämän kirjeen kirjoittamista.

Sillä minä tiedän: jos joku on Pripjatiin tiensä löytänyt, hän jääköön sinne. Varmasti hänellä on omat syynsä olla siellä, niin kuin meilläkin täällä ja sinulla siellä.

Terveisin kirjeenvaihtotoverisi idästä

Novelli

2007, re-edit 2019

©Toni Aho

www.toniaho.com